

MODERN TÜRK ŞİİRİ Olgular, Eğilimler, Akımlar

Mehmet Can Doğan (1969, Aksaray). İlk, orta ve lise öğrenimini Aksaray'da tamamladı. Gazi Üniversitesi GEF Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nü bitirdi. Yeni Türk Edebiyatı alanında yüksek lisans ve doktora yaptı, doçent oldu. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor.

Şiir ve yazılarının da yayımlandığı *Mim*, *Araf*, *Son Duvar*, *Sonsuzluk ve Bir Gün* dergilerini, kuruluşlarında da yer alarak yönetti; "Beş Şair Beş Poetika" adlı çalışmasıyla "1993 Milliyet Edebiyat Ödülü"nü aldı. Edip Cansever'in "kitaplarına giremeyen şiirler"ini *Öncesi de Kalır* (2009), Turgut Uyar'ın "kitaplarına girmemiş şiirler"ini "Yitiksiz" (2010), Oktay Rifat'ın "dışarıda kalan şiirler"ini *Bu Dünya Herkese Güzel* (2016) adıyla topladı ve *Yedi Meşale*'yi (2012) Latin alfabesiyle, *Küçük Prens*'i (2015) Arap alfabesiyle yayına hazırladı.

Kitapları:

Şiir: *Mene Tekel Feres* (1993), *Törenler ve Komplolar* (1997), *Şaman* (2005), *Boyunca* (2005), *Attar* (2009), *Üvey İkiz* (2013), *Camekân* (2017).

Araştırma, inceleme, eleştiri ve söyleşi: *Kitaplardan Bir Kitap* (2002), *Adan Z'ye Asaf Hâlet Çelebi* (2003), *Şiiraze - Şiirin İç Dikişi Üzerine Yazılar* (2005), *Şair Sözü* (2006), *Türkiye'de Şiir Dergileri: Şairler Mezarlığı (1909-2008)* (2008), *Şiir Arkeolojisi* (2011), *Melih Cevdet Anday'ın Romancılığı* (2012), *Elli Yıl Sonra Değişim Dergisi* (2013), *Hümanist Bir Kültür Projesi: İnsan Dergisi* (2013), *Dönüşen Bir Dergi: Resimli Şark'tan Evrensel Ay'a* (2014, Dinçer Apaydın ile birlikte), *Bir Durumun Dergisi: Araf* (2014), *Eleştirel Söyleşiler* (2015), *Modern Türk Şiiri – Olgular, Eğilimler, Akımlar* (2018).

Mehmet Can Doğan'ın
YKY'deki kitapları:

A'dan Z'ye Asaf Hâlet Çelebi (kitap-lık dergisi eki, 2003)

Şaman (şiiir, 2005)

Şair Sözü (inceleme-eleştiri, 2006)

Attar (şiiir, 2009)

Şiiir Arkeolojisi (araştırma-inceleme, 2011)

Üvey İkiz (şiiir, 2013)

Camekân (şiiir, 2017)

Modern Türk Şiiiri (araştırma-inceleme, 2018)

MEHMET CAN DOĞAN

Modern Türk Şiiri
Olgular, Eğilimler, Akımlar

Araştırma-İnceleme

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5061
Edebiyat - 1444

Modern Türk Şiiri - Olgular, Eğilimler, Akımlar / Mehmet Can Doğan

Kitap editörü: **Murat Yalçın**
Düzeltili: **Elif Evin**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Gülçin Erol Kemahhoğlu**

Baskı: Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51 Sefaköy / İstanbul
Tel: (0212) 624 21 11 Faks: (0212) 624 21 17
www.matbaasistemleri.com
Sertifika No: 20706

1. baskı: İstanbul, Şubat 2018
ISBN 978-975-08-4183-5

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2018
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

- Önsöz • 7
- Bir Durum Çokça Yorum: İki Paşa'nın Şiirle İntiharı • 9
- Öz Türkçe Şiirler • 17
- Edebiyat Dünyasında Krizin Adı: Antoloji • 34
- Şiir Nasıl Ölmüyor? • 57
- İstiklâli İmanıyla Hak Eden Millet • 80
- Medd ü Cezrin Bıraktığı Ağır Mimari ya da Unutmakla
Hatırlamak Geriliminde Yahya Kemal Şiiri • 89
- Mükemmeliyetçiliğin Yarım Bıraktığı Şiirler • 105
- Cumhuriyet Dönemi Şiiri'nin Üç Ahmet'i:
“Ağaç” ile “Ağrı”nın “Eşik”i • 120
- Hikâyenin Ağırlandırılmış Zamanı: Şiir • 130
- Tamamlanamama Korkusu: Ahmet Muhip Dıranas'ın
Şiirlerinin Yeniden Oluşumu • 138
- Çakır'ı Tanır mıyız? • 152
- Şiirin Bilgelik Taşı ya da Nafileliğe Düşen Taş • 161
- Heykel Seviyor'dan Ayıngacı'ya: Kemal Tahir'in Şiir Hevesi • 166
- Garip (Birinci Yeni) Şiiri • 185
- Mavi Çıkışı • 222
- İkinci Yeni Şiiri • 233
- Toplumcu Yaprak Sürecinde Lirik Orhan Veli • 271
- Poetik Tutumunu Doğu Mistisizmi İçinden Kuran Bir Şair:
Asaf Hâlet Çelebi • 282
- Behçet Necatigil'in Çocukluk Hevesi: Varlığın Nefesi • 301
- Ahmet Oktay'ın Çıkışı ve Oluş Süreci • 311
- İkinci Yeni Söyleminin Öncüsü, İkinci Yeni Şiiri'nin
Gönülsüzü: Sezai Karakoç • 320
- Cemal Süreya'nın Şiirinde Kadının Birkaç Hâli ya da
Kadının Büyüttüğü Şiir • 341
- Ad Dizini • 349

Önsöz

Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*'de, savurganlıkla boşalan Osmanlı hazinesinin ilk kez krizle karşılaştığını yazar ve ekler: “Bak belâya ki crise lafzının lisân-ı Türkî'de tercümesi yok.” Uzun tartışmalardan sonra “crise” sözcüğüne karşılık olarak “buhran” sözcüğü bulunmuştur. İster “crise” ister “buhran” olarak adlandırılınsın durum, “belâ”yı belirginleştirir. Sorun belirlendikten sonraki bütün çabalar, belâdan kurtulmak içindir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, “Türk Edebiyatında Cereyanlar”ı değerlendireceği yazısına, “Modern Türk edebiyatı bir medeniyet kriziyle başlar” cümlesiyle girer. Tam da Ahmed Cevdet Paşa'nın “crise”e karşılık arandığını yazdığı yılları işaret eder Tanpınar.

“Bir medeniyet kriziyle” başladığı iddia edilen modern Türk edebiyatı, başka krizlerle ilerler. Sıkıntıyı haber veren kriz, çözüm için imkânları da içinde taşır. Modern Türk edebiyatında bu durum, özellikle şiirde belirginleşir. Şiir merkezli tartışmalar, krizi haber verdiği kadar krizin aşılması yönündeki çabaları da imler.

Modern Türk şiirindeki olgular, krizin aşılmasına yönelik hamleler belirdiğinde ortaya çıkar. İntiharın kaside şiir biçimi ile yüceltilmesi, medeniyet krizinin bireyde uyandırdığı çözüm önerisini olgusallaştırır. Bu, bireyin fark edilmesi olarak yorumlanır. “Öz Türkçe Şiirler”, siyasal ve kültürel yapılanmanın şiir formunu nasıl zorladığını gösteren bir olgudur. Devlet tarafından Avrupa gözetilerek Fransızca olarak yayımlanan bir edebiyat antolojisi ve bu antoloji etrafında gelişen tartışma, hegemonik ilişkinin edebiyatı ve daha özelde şiiri nasıl çevrelemeye çalıştığını göstermesi bakımından olgusaldır. Devlet tarafından oluşturulmaya çalışılan kanonun şiirin öldüğünü iddia ederek bu yönde bir anket düzenlemesi, bir başka olgudur. Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki bu üç olgu, şiirin içinde bulunduğu krizi görmeyi hazırlar. Buna, “Yedi Meşale” çıkışını da eklemek gerekir. Edebiyata şiirden giren ve sonra uzaklaşan yazar olgusunu, Kemal Tahir'in metinleri çok iyi

örnekler. Bu, Nâzım Hikmet’le özdeşleşen “serbest şiir” olgusunu içinde taşımasıyla da ayrıca önemlidir. Edebiyat kanonunun hegemonik tutumu, bir şairi, bazı yönlendirenlerle öteleyebilir. Bu olguyu, Sezai Karakoç’un İkinci Yeni içindeki durumu somutlaştırır.

Krizler sürecindeki belirsizlikte ve kaosta yitip gitmemek, tehlikelerden ve tehditlerden korunmak, kaçınmak için bazı şairler, poetik tutumlarıyla ayrışır. Her biri, birer ada olarak belirir. Bunlar, kendilerine özgü tutumlarıyla eğilimleri gösterirler.

Kriz, kırılmayla aşılır. Hem Garip Şiiri hem de onun oluşturduğu krizi aşma sürecinde beliren “Mavi Çıkışı”nın haber verdiği İkinci Yeni Şiiri, modern Türk şiirinin gördüğü kırılmadır. İkisinin de şiirde *süpürücü* bir etkiye yol açması ve şiire yeni bir mecra belirlemesi, onları akım olarak belirginleştirir.

Olgular, eğilimler ve akımların gözetildiği Modern Türk Şiiri, krizi olduğu kadar krizin nasıl aşıldığını/aşılabileceğini gösterme niyetiyle yazılmıştır.

Mehmet Can Doğan
Ankara, Ocak 2018

Bir Durum Çokça Yorum: İki Paşa'nın Şiirle İntiharı

Türk şiirinde, görebildiğim kadarıyla intiharı bir tema olarak ilk kez kullanan şair 1853'te doğup 1903'te ölen Damat Mahmud Celâleddin Paşa'dır. "Âsaf" mahlasıyla "şiir söyleyen" ve şiirlerini Mısır'da bulunduğu sırada *Dâmad Halil Paşa-zâde Dâmad Mahmud Paşa'nın Eş'ârı* (1316/1900) adı altında yayımlayan¹ Paşa'yı, şimdilerde edebiyat dünyası pek hatırlamıyor. "Pek" zarfını, aslında, nezaketen kullandım; "hiç" demek daha yerinde olacak. Oysa Paşa'nın şiirleriyle *alfabe mesafesi* de birkaç yıl önce Dr. Ömür Ceylan'ın hazırlayıp yayımladığı *Âsaf Dîvânı* (2003) ile ortadan kalktı. Entelektüel çevre onun adını daha çok oğlu Prens Sabahaddin vesilesiyle anıyor. Mahmud Celâleddin Paşa'nın divan şiiri ile Tanzimat'ın ilk nesli İbrahim Şinasi, Nâmık Kemal ve Ziya Paşa'nın poetikası doğrultusunda yazdığı şiirlerinde; aşk ve hikmet temalarının yanı sıra zamandan şikâyet, siyasetin ve siyasetçilerin kötülüğü gibi temalar öne çıkıyor. Bunlar, edebî metinler için hem yazıldıkları dönemde hem de şimdilerde yeni ve şaşırtıcı temalar değil; aksine, alışılmış, hattâ kalıplaşmış temalar olduğu bile söylenebilir. Örneğin şu mısralar, Mahmud Celâleddin Paşa'nın metinlerinde gördüğümüzde sadece "Değişen hiçbir şey yok." dedirtecek cinsten temaların haber verdiği sosyal gerçekleri içeriyor:

Paradır iş bitiren 'adl ü şer'at arama
Bunu yazmış kapısında vükelâ mahkemesi

Bir def'a soyar şakî bir insânı fakat
Her gün soyuyor milleti hırsız vükelâ

1 Metin Kayahan Özgül, "Dâmad Mahmud Celâleddin Paşa'nın Şiirleri", *Türk Kültürü* dergisi, S. 336, Nisan 1991, s. 252.

Bir kaht-ı ricâle bir de bak şu satıŖa
 Yok habbe-i akl aklım ermez bu iŖe
 Bu hâkde mümkün değil âdem bitsin
 Bir baŖka zemîn gerek ki âdem yetiŖe²

AŖaęıdaki değerlendirmeden anlaŖılacaęı gibi, kanıksanmıŖ ve dönemsel olarak sosyolojik bir veri gibi de kullanılabilir bu mısraların iletteği sosyal gerçekleri aŖan bir tema intihar. İsminin nndeki ‘‘Damad’’ sıfatının haber verdiği üzere padiŖah soyundan biriyle evlenen Mahmud Celâleddin PaŖa, yirmi dört yaŖında vezir ve üç buçuk ay kalmıŖ olsa da yirmi beŖ yaŖında ‘‘Adliye Nâzırı’’ olmuŖtur. Nâzırlıktan alınıp bir önceki görevine indirilen PaŖa, ‘‘bir daha mevki-i iktidara [iktidar makamına] gelmeyerek kŖe-i inzivada [ekildięi bir kŖede] kalmasından müteessir [zgn]’’ bir hâle önce Mısır’a gitmek ister. Saraydan izin çıkmayınca da oğullarıyla Avrupa’ya kaçarak Jn Türklere katılır.³ Yukarıdaki mısralarda belirginleŖen eleŖtirilerini tecrübenin kazandırdığı bir bilgi ile muhalif duruŖunun ne çıkardığı söylenebilir.

İntihar, zerine konuŖan kiŖi için tebrb değil, ğrenilmiŖ bir bilgiyi haber verir. Dolayısıyla Mahmud Celâleddin PaŖa’nın da intihar redifli kasidesini böyle bir bilgiyle kurduğu açıktır. Bürokrat Osmanlı ‘‘münevver’’i (aydını), intiharla tanıdığı birinin tecrübesi üzerinden ve henüz vatanındayken karŖılaŖmıŖ; hızla çıktığı yüksek makamlardan aynı hızla indirilmesi, bir iki teklif karŖısındaki olumsuz tutumu sonrasında da o makamlara getireleceği yönünde bir mit görmemesi üzerine intihar dŖncesini iŖelleŖtirmiŖ olmalıdır.⁴ Mahmud Celâleddin PaŖa, ölümünden üç yıl önce 13 Eylül 1900’de İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal’a, baŖından geçen bir *kazanın* ardındaki gizli niyeti, ‘‘Ben lmek istiyorum. Hayatın bence hiçbir kıymeti ve lüzumu yoktur.’’⁵ sözleriyle

2 Dr. Ömür Ceylan (Hazırlayan), *Hânedânda Bir Âs –Dâmâd Mahmd Celâleddin PaŖa– Âsaf Divânı*, Akçaę Yayınları, Ankara, 2003, s. 217-229-248.

3 İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Ŗâirleri (KemâlŖ-Ŗuara)*, C. 1, Atatürk Kültür Merkezi BaŖkanlıęı Yayınları, Ankara, 1999, s. 77.

4 Metin Kayahan zgl, PaŖa’nın devlet iŖlerinde ve yönetiminde gördüğü aksaklıklar üzerine saraya arzular gönderdiğini; bunların dikkate alınmadığını ve bu durumun da ruh hâlini etkilediğini belirterek, ‘‘Mahmud PaŖa, içinde bulunduğu ruh hâlinde kurtulmak için intiharı dŖnmeęe baŖlar.’’ yorumunu getirir. (zgl, agy., s. 248)

5 İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, *age.*, s. 78.

açıklar. Paşa, bazı gazel ve rubailerinde zamandan ve var olmaktan şikâyet ederken meyus (kederli, ümitsiz) hâlini, biraz divan şiirinin ortak duyusunu da hissettirmekle birlikte özel bir biçimde ifade eder. Özellikle intiharı haber veren sonuncu mısra olmak üzere, şu mısralar bu bağlamda anlalabilir:

Nâdimim geldiğime çâre ne lâkin Âsaf
Atılan ok geri dönmez diyerek kıl zârı

Bir dâm-ı emeldir bu cihân var olana
Tebrik ederim bundan ucuz kurtulana
Düşdümse bu masivâyâ ben ma'zûrum
Deryâyâ düşenler sarılırmış yılana

Ey çarh-ı denî hüsn-i medârın yok mu
Bir burç-ı sa'âdetde kararın yok mu
Bunlar yoğımış farz edelim 'âlemde
Ey nefsi-i garîb intihârın yok mu⁶

(Ey kötü talih güzelliğe bir sebebin yok mu
Bir saadet burcunda dur durağın yok mu
Diyelim ki âlemde bunların hiçbiri yokmuş
Ey garip nefsi, öyleyse intiharın yok mu)

Avrupa'ya kaçtıktan sonra Paşa'da intihar düşüncesi; hiddeti, hasreti ve hüznü oranında artmış olsa gerektir. Bununla birlikte, şiirinin sonunda her ne kadar dinen doğru olmadığını belirterek uzak durulmasını söylese de intiharı bir olgu olarak kaside nazım biçimi ile yüceltmesi, ilginç ve tuhaftır. Gerçi kaside ile yüceltilen intiharın şiirde istihza ile olmasa da hafifletilmek istendiği duygusu alınır. Yine de intiharın Müslüman bir toplumun bürokrat münevveri tarafından bir çıkış veya çözüm olarak teklif edilmesi düşündürücüdür. Burada dinin yasak kıldığı bir eyleme karşı farklı bir kabulün geliştiği görülür. Bu kabulü, Mahmud Celâleddin Paşa'nın ölümünden on iki yıl önce 1891'de intihar ederek dünyadan ayrılan başka bir Osmanlı bürokrat münevverinin eylemi hazırlamış gibidir. Böylece

6 Dr. Ömür Ceylan (Hazırlayan), *age.*, s. 226-248-252.

Paşa'nın ve hiç kimsenin sonuç alıcı bir biçimde tecrübe ederek üzerinde görüş bildiremeyeceği bir eylem, kendi dünyasından birinin tecrübesiyle fark edilmiş olur. Süreçte, birinin eylemi, diğerinin şiirini hazırlar. Burası da yeri ama yazının sonunda söyleyeceğim, Mahmud Celâleddin Paşa'nın o beytini.

Prof. Dr. Ali Akyıldız'ın "Sürgün Sefir" diye sunduğu Sadullah Paşa, her ne kadar Avrupa'ya kaçıp Jön Türklere katılmasa da Sultan Abdülaziz'in 30 Haziran 1876'da bir darbe ile tahttan indirilmesinde etkin rolü bulunan kadro ile temastadır. Öyle ki bu darbe sonrasında tahta çıkarılan Beşinci Murad'ın kısa süreli saltanatında, "Mâbeyn Başkâtipliği"ne getirilmiş; bu görevdeki ilk işlerinden biri "Namık Kemal, Ebüzziya Tefvik ve Mithat Efendi'nin affedilmelerine dair olan iradeyi kaleme al[mak]" olmuştur. Sadullah Paşa, biraz da kendi iradesi dışında gelişen hızlı yükselişinin bedelini, Sultan İkinci Abdülhamid'in tahta çıkmasının ardından elçilik görevleriyle on üç yıl sürecek vatan hasreti ve sonunda canıyla öder. Her ne kadar Sultan Abdülaziz'in halliyle ilgili davada suçlananlar ve Taif'e sürülenler arasında yer almasa da İkinci Abdülhamid, onun da olup bitenlerde dahli olduğu düşüncesiyle Sadullah Paşa'yı Berlin ve Viyana sefiri (elçisi) olarak ülkeden uzak tutar. On üç yıl boyunca sadece resmî bir görevle İstanbul'a gelebilen Sadullah Paşa'nın aile hasreti, Abdülhamid'in bir önlem şeklinde uygulattığı sefirlerin ailelerine ülke dışına çıkış izni vermemesiyle artar. Aile düzeni bozulan Paşa, Berlin sefiriyken frengi hastalığını kapar; Viyana sefirliğinde de oda hizmetçisi Anna Schumann ile ilişkiye girer. Genç kadının bu ilişki sırasında hamile kalışı, Paşa'nın intihar sürecini hızlandırır. Eşini ve hasta kızını görmek üzere İstanbul'a birkaç günlüğüne de olsa gelmesine izin verilmesi için yaptığı başvurular hep geri çevrilen Paşa, Anna Schumann'ın hamilelik durumunun da üstesinden gelemediği için bunalıma girer ve intihara teşebbüs eder. Sefaretteki yatak odasına bitişik "su ısıtmaya mahsus banyo kazanının bulunduğu küçük odada gaz musluğunun altına konmuş bir sandalyede sağa doğru kaykılmış, ayakları küçük bir sandalyenin üzerinde ve dizleri gecelik hırkasıyla örtülü, giyinik, yüzünde ve elbisesinde kusma izleri olduğu hâlde bul[unur]". Gaz musluğuna bağlı borunun dişlerinin arasından güçlükle çıkarıldığı belirtilen Sadullah Paşa, tüm müdahalelere rağmen kurtarılamaz